

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרכ אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

פרשת "וישלח" תשע"א

20 בנובמבר 2010

ד"ר גבריאל א. אלכסנדר

שבת שלום,

"וישלח יעקב מלאכים לפניו, אל עשו אחיו, ארצה שער, שדה אדום". במילים אלה נפתחת פרשת "וישלח" בפסוק ד' בפרק ל"ב בספר בראשית, ממנה קראנו הבוקר שלישי לערך.

שמחתי כאשר אנה פנתה אלי להכין דבר תורה לפרשת "וישלח". אך, בדיעבד הסתבר לי, כי שגיתי בהענקת הסכמתי. בהיסח הדעת הקדמתי מאוחר למוקדם. בבלתי בין "וישלח" לבין "ויגש". ביקשתי לדבר על סיפורי יוסף ואל אלה טרם הגענו.

פרשת "וישלח" היא המשכה של פרשת "ויצא" ממנה קראנו בשבת שעברה. היא בנויה מטקסטים שונים אשר נערכו רבדים-רבדים. בין הסיפורים והאירועים אשר נכללו בה בולטים, מאבק יעקב עם "האיש" במעבר יבוק, מאבק ההופך לאירוע מכונן בתולדות האומה. "האיש" מסיים את המאבק בברכה בשם האל, "לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל". (שם, לב:כט) בפרשה גם מפורט המפגש בין יעקב ועשו, סיפור אונס דינה בת יעקב ולא. כן נכללו בה רשימות יחס של בני יעקב ובני עשו.

אחר שהסתבר לי הטעות, שאלתי את איריס, מהו השליש אותו נקרא הבוקר? רציתי להיות רלוונטי ב"דבר התורה". אך, גם ביקשתי להתייחס להישג אישי. אחר מסע אשר נמשך שנים רבות, תחילתו למעשה עוד לפני לימודי המוסמך והדוקטור באוניברסיטה העברית בירושלים, אושר לי לאחרונה התואר, "בוגר האוניברסיטה הפתוחה". בשלב לימודי האחרון התמקדתי בחקר המקרא ובתולדות המזרח הקדום. ככל שהרחבתי ברכישת ידע בתחומים אלה, הסתבר לי, כי הסיפורים אשר נארגו יחד לאשר מוכר לנו כספר בראשית, אינם "סתם סיפורים". אלא, לכל פרט בסיפורים אלה משמעות, ועלילתם ספוגה ביסודות המשקפים מציאות היסטורית אוטנטית.

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

יעקב ועשו הם אחים תאומים. מערכת היחסים בניהם הייתה מורכבת עוד טרם לידתם. כבר בפרשת "תולדות" סיפר העורך המקראי, "ויתרוצצו הבנים בקרבה [ברחם רבקה] (...). ויאמר ה' לה: שני גוים [על פי הקריאה] בבטןך ושני לאומים ממעיך יפרדו; ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר." (שם, פרק כה לסרוגים מפסוקים כב, כג) העיר על כך אלישע שפי בערך תמציתי ומנוסח היטב בלכסיקון המקראי, "יש באוראקל זה [בנבואה זאת] משום מוטו ספרותי לכל הקורות את יעקב ועשו בחייהם, ויש בו מעין סימן ליחסי ישראל ואדום."

"הה, נרפה, נקלה" שמה אנדה פינקרפלד עמיר בשירה בפי עשו.
"בשתי ידים אלה, למודות הטרף

כשרץ אהרגך",

(...)

"ואתה", פונה עשו לאחיו יעקב בניסוחה של פינקרפלד עמיר, "מה עוללת, הנקלה!

ידיך הבלות - כידי הרימות

עם שי נבזה:

ואף קולך כקולי נתת

ואב זקן רמית" (...)

במזרח הקדום, ואולי לא רק אז, לבכורה הייתה משמעות מעבר לסדר הכרונולוגי של הולדת צאצאי ראש המשפחה. סיפור העימות יצחק-רבקה-יעקב-עשו בא, ככל הנראה, להגביר את המודעות למשמעותה של הבכורה, מעבר לסדרת האירועים הספציפיים המובאים כאן. ספק, אם העובדה כי את יצחק לא ירש הבן הבכור הייתה יוצאת דופן במציאות של המזרח הקדום. כך למשל, גם בית דוד היה עתיר תככים כאשר המלך "זקן, בא בימים, ויכסהו בבגדים ולא יחם לו." (מלכים א', א:א) גם שם, כמו בבית יצחק, האישה הדומיננטית היא מי שיזמה מהלך אשר הוביל להענקת ראשות המשפחה לבן האהוב עליה, בנה שלמה, שלא היה הבן הבוגר בשושלת.

בניסוח סיפור ברכת יצחק את בניו יעקב ועשו ביקש העורך המקראי לעורר אותנו, הקוראים למחשבה. איכות הסיפור המקראי מצוי במימדיו הריאליים. גיבוריו, אבות האומה, אינם דמויות מושלמות, אלא בני אדם, לטוב ולפחות טוב. עשו היה הבן הבכור. לא רק בכור היה, אלא הסופר המקראי קבע, "ויאהב יצחק את עשו, כי ציד בפיו" (שם, כה:כח). על כן צדק עשו בצעקתו, כאשר הסתבר לו שאחיו גנב ממנו במרמה את ברכת אביו יצחק, ראש המשפחה, כנאמר, "הכי קרא שמו יעקב? ויעקבני זה פעמים. את בכורתי לקח. והנה עתה לקח ברכתי." (שם, כז:לו)

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

העיר על ניסוח זה ישעיהו לייבוביץ ב"שיחות על פרשת השבוע", כי אומנם ניתן להתפלפל ולהסתמך על נוסח ברכת האל את רבקה, כי הבכורה נועדה מתחילת הדברים ליעקב, על אף שעשו הקדים את לידת אחיו התאום. אולם, המשיך שם לייבוביץ, "מאחר שיעקב השיג את מה ש[אולי] הגיע לו בדרכ שאיננה ישרה, [רוצה לומר את ברכת אביו] הרי שעניין זה לא כופר לו ואף לא לזרעו אחריו."

התייחסות מעטה ניתן למצוא בספרות חקר המקרא אל עשו. נדמה, שאף פרשני מקרא מסורתיים הגבילו ביותר את דיוניהם בעשו. חז"ל עמדו על כיבוד האב המופלא של עשו וטענו, כי לא היה בהיסטוריה אדם שכיבד את אביו כפי שכיבד עשו את יצחק. אולם, למרות זאת, לא הותירו קדמונים ספקות באשר ליחסם השלילי ביותר לעשו וצאצאיו. כך מצאו לנכון לצרף לפרשת "וישלח" את חזון הנביא עובדיה, ממנו שרד פרק יחיד של קללות המופנות לאדום, צאצאי עשו כנאמר שם, "הלאו ביום ההוא, נאום ה', והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו. (...). מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונרכת לעולם." (עובדיה, ח, י)

מה ידוע בפועל על עשו? אם לדייק, לא הרבה. חדוה ליוור טענה בערך "עשו" אשר כתבה באנציקלופדיה מקראית, כי לשם או למושג "עשו", "לא נמצאו מקבילות של ממש מחוץ מקרא". יש המבקשים לראות דמיון בין השם "עשו" לבין המילה בערבית הבאה לציין שער רב, גס ומחוספס. כינוי זה מתאים לתיאור המקראי של עשו בלידתו לאמור, "ויצא הראשון [מרחם אמון], אדמוני [מכאן ההקשר המאוחר יותר לאדום], כולו כאדרת שער. ויקראו שמו עשו." (שם, כה:כה) היו חוקרי מקרא, ציינה גם כן ליוור, כי ביקשו לקשור בין "עשו" לבין גיבור מיתולוגי פיניקי המוזכר בכתביו של פילון, אך גם מערכת טיעונים זאת לא שכנעה רבים.

הסיפורים על יעקב ועשו הם בגדר סיפורי עם, טענה שם גם כן חדוה ליוור. הדבר ניכר בדמויות של האחים, בתיאור מערכות היחסים ביניהם, במאבקים והפשרות. אין אפשרות למקד את הסיפורים מבחינת זמנם ההיסטורי. אבל, משתקפים בהם מנהגים אשר אפיינו את התרבות הקדומה, מנהגים הבאים לידי ביטוי בולט בתיאור המפגש בין יעקב לעשו.

תיאור המפגש שופע בפרטים הדומים לתיאור טקס כבוד ולתיאורי מעמד דיפלומטי-רשמי במזרח הקדום. כל פרט נלקח בחשבון ולא היה מקרי. סביר גם שהצדדים היריבים סיכמו ביניהם את פרטי האירוע. אך, נדמה כי במעמד זה, החזק, בעל העצמה, היה דווקא עשו, ואילו יעקב חשש ביותר, התרפס בפני אחיו אשר מנקמתו חשש, כאילו התיאור הראשוני של

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

האחים התאומים עדיין היה תקף כנאמר אחר לידתם, "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד, איש שדה ויעקב איש תם, יושב אוהלים." (שם, כה:כז)

יתרה מכל זאת. יעקב אשר זכה לברכת "האיש" לאמור, "לא יעקב יאמר עוד שמך, כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים, ותוכל", כאשר במהלך הטקס חייב היה לגשת לאחיו נאמר עליו, "והוא עבר לפניהם [לפני כל הנוכחים שהם כלל בני ביתם של יעקב ועשו] וישתחו ארצה שבע פעמים, עד גישתו עד אחיו." (שם, לב:ד) מתיאור האירוע גם ניתן להסיק, שמי שניהל אותו, היה עשו בעוד שיעקב ניסרך אחריו. כאשר סוף סוף פתח את פיו, כמו רעד עלה מקולו, "אל-נא, אם-נא, מצאתי חן בעיניך, ולקחת מנחתי מידי, כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים, ותרצני. [אם לא די בהתרפסות זאת, הוסיף יעקב עליה את המילים] "קח-נא את ברכתי אשר הובאתי לך." (...)" (שם, לג:י-יא) יש מי שביקשו להעניק לתיאור מעמד זה תוקף של הסכם רשמי, מעין הסכם בין אומות. אכן, יש לכל אלה משמעות לדורות במערכות היחסים בין ישראל לבין אדום.

המשקעים נשארו לעד. יעקב סיים את דברי ההתפייסות וההתרפסות בפני אחיו עשו באזכור מעמדו אשר זכה לו מידי האב המשותף, "כי חנני אלהים, וכי יש לי כל" (שם, שם). ואילו אנדה פינקרפלד עמיר שמה בשירה בפיו עשו במעמד הסיום את המשפטים,

"שובה! ראה בני,
שובה! ראה בנותי,
נשי הפוריות כגפן.
לא עוד אטור לך.

אך בוז אבוז לך, יראת מפני -
ואם רבו המים, שטפו את עלבוני.

אתה, אתה הרשעת גם נטרת."

שבת שלום!

מקורות

השיר "עשו" מאת אנדה פינקרפלד עמיר נלקח מאנתולוגיה שחיים באר הביא בקורס על השירה העברית ודמויות במקרא ב"בית שמואל" 2005(?), ירושלים.
שמאי גלנר, ספר בראשית, כרך ד', מחזור סיפורי יעקב, האוניברסיטה הפתוחה, רעננה 2006.

התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
יש יותר מדרך אחת להיות יהודי

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

חדוה ליוור, "עשו" באנציקלופדיה מקראית, כרך ו', ירושלים תשל"ב.

ישיעהו לייבוביץ, שבע שנים על שיחות על פרשת השבוע, תשל"ו-תשמ"ג, 1976-1982,
ירושלים תשס"ד.

אלישע שפי, "עשו", לכסיקון מקראי, כרך ב', תל-אביב תשכ"ה.